

That being said, Hemminki's findings – based on careful examination of primary sources, above all estate inventory deeds – are valuable and provide a detailed view of the credit markets in both parishes. One of the most striking results in this respect is the frequency of credit relations. At the time of their death, between 56 and 75 per cent of the peasants had outstanding debts or receivables due from loans. It therefore seems justified to claim that “all peasants were involved with credit during their lives in some way or another” (p. 98). Moreover, the number of credit relations increased, although unevenly, throughout the research period. The peasants were often simultaneously creditors and debtors. It was common for them to have both receivables and outstanding debts when they died: this was the situation with over 40 per cent of the total number of peasants in each parish.

Hemminki asks whether the lending markets changed from being informal to formal during the period under investigation. By informal lending markets, she refers to relationships between individuals; by formal lending markets, to the activities of banks and other organisations. The formalisation of lending markets means the signing of written loan contracts instead of verbal agreements. The conclusion is that most of the loans were informal and agreed verbally, but the proportion of formal loans made with promissory notes increased, particularly in Ilmajoki. Promissory-note loans were mainly given by those peasants who had most lending relationships. Such loans can be regarded as a more secure form of lending, in that the written document would contain the names of witnesses, agreed details and penalty clauses. On the other hand, informal loans typically occurred between friends and relatives.

The thesis discusses the relation between trust and information in an interesting way. According to Hemminki, there were many ways of obtaining information, most of them

unofficial. One's family and other members of the local community knew about one's affairs, keeping themselves rather well informed of one another's doings. However, the more infrequent the interaction between people was, the less means there were to obtain reliable information. This was particularly the case in the lending activities of so-called “parish bankers”. These were peasants whose enterprise was extensive, having twenty or more outstanding debts. Because of the informational barriers based on the significant number of credit relations, such bankers preferred promissory notes, instead of verbal agreements based on personal trust: as a guarantee, in other words.

The thesis includes numerous misspellings. Some errors even confuse the reader. For example, Table 11 indicates that there were more written contracts than verbal agreements, even though in the text the predominance of the latter is strongly emphasised (p. 137). These errors, however, do not undermine the merits of the thesis. Hemminki shows, based on the rich primary sources, that the main factors guiding lending were locality, proximity and family ties. Most of the peasants, as well as other lenders and borrowers, were involved in lending relationships with people who lived nearby. From the perspective of credit relations, Hemminki is able to contribute to our knowledge of the functioning of pre-modern local communities in a fresh way.

Mika Kallioinen

Linda Hanners, *De fransösiske handtverkarne vid Stockholms slott 1693–1713: yrkesroller, organisation, arbetsprocesser* (Stockholm: Stockholms Universitet, 2012). 416 pp.

I sin kunsthistoriske ph.d.-afhandling fra 2012, forsvaret i foråret samme år ved Stockholms universitet, tager Linda Hanners et

brede anlagt kulturhistorisk tema op. Hun interesserer sig for de franske håndværkere, som det nye Stockholm Slots førstearkitekt og hovedintendant, Nicolas Tessin den yngre, hidkaldte til udsmykning af og som kunstnerisk hjælp til at skabe dette ypperste svenske slot efter den franske smag, som den udfoldede sig på slottsbygget i Versailles med trekløveret Le Brun, Le Nôtre og Le Vau i spidsen sammen med Mansart og andre. At Nicolas Fouquets Vaux-le-Vicomte var skabt af samme trekløver Le Brun, Le Nôtre og Le Vau, og at slottet på mange måder vel må bedømmes som mere vellykket, og allenfald udgjorde en art model for slottet i Versailles, synes ikke i Hinners horisont. Det afslører et element ved afhandlingen, som jeg skal vende tilbage til.

Afhandlingen er et grundigt empirisk arbejde, inddelt i tre hovedaspekter, der også fremgår af undertitlen, nemlig fag, organisation og arbejdsprocesser. Angiveligt vil Hinners gerne analysere gruppen franske håndværkere ligeledes gennem disse tre optikker, og de får også lov til at styre både bogens opbygning, hendes kildeordning og slutkapitel, der bebuder en diskussion, men mere er et resume. Det er en god og forståelig opdeling, der gør, at man som læser hele tiden er med på, hvad der nu er tale om, i den informationsmættede bog, som trækker på et stort antal kilder og fremstillinger fra Sverige og Frankrig. Hinners kan læse og læse indenad, ingen tvivl om det! Derimod kan det undre, at denne opdeling, der er så lige-ud-ad-landevejen (og det er ment som en ros) indledningsvis pakkes ind i et halvhjertet metodisk afsnit, der sågar forsøger sig med en tegning af analysen, forstået som en trekant.

Dermed bliver aspekterne – medgivet: aspekt er mit ord og min forståelse af, hvad der rent faktisk sker – forvandlet til punkter i en form for triangulær equilibrium, der næppe er en frugtbar metode, og som da heller ikke på nogen måde forfølges i bogen. Er det en følge af studierne bag afhandlingsarbejdet, hvor arbejdsrapporter og teoretiske modeltegninger kan

være nødvendige, men ærlig talt bagefter diskussionerne på seminarer og med vejledere ofte har det bedst gemt væk i skuffen? Man fristes til at tro det, dels da dette metodeafsnit, som sagt, spiller så lille en rolle for den faktiske fremstilling, dels da en sådan nærmest kulturstrukturalistisk trekant som indgang er så væsensfremmed for arbejdet, som det rent faktisk er, nemlig en ret gængs kunsthistorie med bredere kulturhistorisk udsyn. I disse år er det en nærmest vedtagen sandhed på universiteter og i bevillende forskningsråd, at alle undersøgelser skal fremstilles som et analytisk problem, og det efterlader fuldt ud ligeværdige arbejder, som det foreliggende, i et dilemma. Et beskrivende paradigme for slet ikke at tale om det klassiske, humanistiske forstående/erkendende paradigme får svære kår, når det (samfundsvidenskabelige) analytiske ophøjes til det evigt saliggørende. Jeg ved ikke, om jeg her gør Linda Hinners uret; i givet fald må det undskyldes med, at det er det indtryk, jeg fik som læser. Den svenske tradition for at offentliggøre ph.d. afhandlinger inden forsvar bærer måske også noget af skylden, idet den håbefulde kandidat næppe kan forventes at undslå sig sådanne faglige propositioner og flagviften, der altså ikke nødvendigvis er velgørende uden for seminarrummet og afhandlingsforsvarslokalet.

I de tre afsnit: fag, organisation og arbejdsprocesser er Hinners, trods den påståede egalitet mellem dem (jf. trekanten i det metodiske afsnit) klart mest hjemme i sidste, ligesom det tydeligt mærkes i sprog og kulør på bogen, at her ligger hendes hjerte. Det er fint; afhandlingen er jo kunsthistorisk! Vi får nøje gennemgang af dele og helheder i de officielle rum på det nye Stockholm Slot, deres forlæg, inspirationskilder og vejen til deres faktiske skabelse. Den enkelte kunstner og håndværker forfølges, spor afsløres og helheder forklares. Ja, det er som om man er med på en grundig og kyndig omvisning i paraderummene. Jeg ville gerne opleve en sådan i virkeligheden med Hinners som guide.

Derimod synes de andre to, i bogen tidligere placerede, afsnit at være mere summariske i deres karakter, selvom også de bygger på et endog særdeles stort kildemateriale. Jo, vi får en mængde at vide om Tessin den yngre og de ledende franske, hidkaldte kunstnere og håndværkere, deres familier, laugsvæsen og vigtigheden af den franske håndværksorganisering i *les bâtiments du roi* og finansminister Colberts merkantilisme, som delvis overføres til Sverige med Tessins embede om overintendant (pudsigt nok samme titel som førnævnte og af Hinners oversete Fouquet bar!). Men det bliver alligevel på et andet plan end sidste afsnit, og det afslører, at denne bog på én gang er uhyre vidende og faktisk ret så snæver, som antydning indledningsvis. Kigger man i litteraturlisten får man et fingerpeg, idet der ikke er megen henvisning til den internationale litteratur om netop social organisation, hofkultur, familie som kulturel og social nukleus i den tidlige-moderne tid, professionelle sociale foreninger og klubber, laug, lærlinge-svende-mesterlæren med videre, men til gengæld en solid kunsthistorisk armada sejlet op på siderne.

Det samme gælder hele forståelsen af de svenske pragtgemakker og sale som udtryk for en kongelig selvvisenesættelse, der nærmest affærdiges med henvisning til engelske Peter Burkes studier om samme. Det er dog et både traditionelt i kunsthistorien og i disse år bredt i kulturhistorien særdeles vigtigt og efterhånden ret så velstuderet emne, der helt synes at have undsluppet Hinners opmærksomhed. Ja, for en udenlandsk anmelder må det måske være tilladt at bemærke, at litteraturlisten er så decideret *svensk* i sin helhed – og fransk, når det falder naturligt, hvilket er en stor styrke ved bogen – at bare naboriget Danmark-Norge, som dog byggede det ene slot efter det andet i samme periode eller lige efter, hvilke næsten alle sammen inden for de senere år har fået hver deres monografi, så ganske glimrer ved deres fravær. Konkurrencen imellem de to riger Danmark-Norge og Sverige med Finland var dog en ikke lille

grund til det svenske prestigebyggeri i Stockholm, der skulle understrege Sverige som stormagt. End ikke den danske kunsthistoriker Ulla Kjærs disputats om den franske til Danmark hidkaldte 1700-talsarkitekt Nikolas-Henri Jardin synes bekendt, og den og han havde dog udgjort en oplagt sammenligning. Ligeledes kan det undre, at fokus holdes så stramt på den rent svensk-franske forbindelse, at Det tyske Rige og dets *Reichsarkitektur* heller ikke omtales. Ser man på Stockholm Slot som helhed, så er det ellers en absolut rimelig sammenligning at drage, efter min beskedne bedømmelse. Men, medgivet, Hinners har ikke skrevet en bog om slottet; hun har skrevet en bog om de hidkaldte, franske håndværkere og deres arbejde på slottet og i byen. Min undren består dog og er beslægtet med forfatterens nærsynethed på slottet i Versailles som sammenligning, der gør, at selv modellen Vaux-le-Vicomte udelades i de franske sammenligninger.

De fransöske handtwerkarna er velillustreret, og det tjener den til ære. Gode billeder, både fra forfatterens egen hånd og fra indkøbte kilder, fra Stockholm Slot og fra Frankrig. Hvilken indsats, der må have krævet en del beregning i det franske og et indgående kendskab til slottet tillige! Illustrationerne anvendes kyndigt og isprænges ældre tegninger, udkast, skitser med videre, både fra svenske og franske arkiver. Det ikke bare letter læsningen, det bidrager en hel del til den samlede forståelse, også for en anmelder, der skal erindre Stockholm Slot fra korte turistbesøg i den svenske hovedstad. Det er godt klaret af en forfatter. Ligeledes skal fremhæves det solide kildemateriale, der ikke er nemt tilvejebragt endsige læst og forstået, og begge dele er lykket for Hinners. *De fransö-sike handtwerkarna* vil stå i årene frem som et af de værker, man må og skal konsultere, hvis man for alvor vil vide noget om tidens håndværk og særligt om det nye Stockholm Slot, der i sin byggeperiode både brændte, oplevede Sveriges fald fra stormagts tider, et langt byggestop med udskiftning af bogens håndværkende

hovedpersoner og et helt nyt, fransk, dynasti rykke ind.

Mikkel Venborg Pedersen

Linn Holmberg, *The Forgotten Encyclopedia: The Maurists' Dictionary of Arts, Crafts, and Sciences, the Unrealized Rival of the Encyclopédie of Diderot and d'Alembert* (Umeå: Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet, 2014). 312 pp.

"Sometimes these 'losers' can change the perspective on the works that succeeded" (s. 1). Taberne, dem som aldrig formåede at føre et encyklopædisk projekt til ende, findes der formodentlig langt flere af end vi kan forestille os. Fra tid til anden tænker jeg til og med om ikke antallet af ufuldendte encyklopædiprojekter er langt større end dem som reelt blev produceret. De overgivne manuskripter er måske blevet brændt eller smidt ud, for hvad kan eftertiden egentlig bruge halvfærdige, uudgivne manuskripter, der knapt har nået første trin (produktionen) i det darntonske kommunikationskredsløb for en bogs livscyklus til? Blandt de franske benediktinermunke, mauristerne, finder vi nogle af historiens ukendte "tabere", som den svenske idéhistoriker Linn Holmberg kalder dem i indledningen til sin afhandling *The Forgotten Encyclopedia: The Maurists' Dictionary of Arts, Crafts, and Sciences, the Unrealized Rival of the Encyclopédie of Diderot and d'Alembert* (2014). "Taberne", dem, der begyndte arbejdet med at skabe en encyklopædi, men som aldrig lykkedes at fuldføre den encyklopædiske drøm; det er dem og deres ufuldendte encyklopædiprojekt som Holmbergs gennemførte og velskrevne afhandling handler om.

En stræben efter at samle og udgive bindtunge folianter indeholdende al verdens viden, fandtes både før og efter udgivelsen af det skelsættende og stilskabende oplysningsfæ-

nomen som Denis Diderot og Jean le Rond d'Alembert skabte med *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* fra midten af 1700-tallet. Et velkendt skandinavisk eksempel, og et af de få der i øvrigt er forsket i, på en sådan encyklopædist-drømmer/taber, finder vi i svenske Carl Christoffer Gjörwells kuldsejlede encyklopædiprojekt, som idéhistoriker Jakob Christensson tager op i *Lyckoriket* (1996). Først her i det 21. århundredes begyndelse synes den vedholdende encyklopædiske drøm, som så mange gennem tiderne har forsøgt at gøre Diderot & co. efter, at være på vej til at blive en realitet med de digitale universalencyklopædiens, og frem for alt det globale netværk *Wikipedias* udbredelse og anvendelse.

Afhandlingen *The Forgotten Encyclopedia* er bygget op omkring fem dele, der ud over afhandlingsgenrens obligatoriske indledende del, består af "The manuscripts under the loupe" (del II), "The history of a dictionary in the making" (del III), "The Maurists' manuscripts compared" (del IV), mens "A Monastic reflection of the French Enlightenment" er overskriften på afhandlingens femte og afsluttende del. Holmberg koncentrerer sig om produktionen af manuskripterne og aktørerne omkring, som hun undersøger ud fra et mikrohistorisk perspektiv. I sin undersøgelse af det omfattende empiriske materiale arbejder Holmberg ud fra spor (clues) og som en anden akademisk detektiv anvender og tolker hun de fundne spor til at skabe et helhedsbillede over mauristernes fragmenteret encyklopædiprojekt. Holmberg arbejder tværvidenskabeligt (idé-, lærdoms- og boghistorisk) og trækker både på kodikologi og palæografi med hvilke hun eksempelvis konkluderer, at den lærde Dom Antoine-Joseph Pernety (1716–1796) ikke, som det tidligere har været antaget, var alene om det encyklopædiske arbejde. Tværtimod mener Holmberg gennem sine detaljerede analyser af de bevarede håndskrifter at kunne fastslå, at der var tale om et kollektivt projekt,